
ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Іленьків Галини Василівни
«Принципи раціоналізму в утопічних та антиутопічних теоріях:
політологічний контекст», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата політичних наук
зі спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Актуальність дослідження Г. В. Іленьків зумовлена потребою визначити роль утопії та антиутопії в становленні політичної науки, проаналізувати їх раціональну природу та специфіку втілення раціональних основ в утопічних та анти утопічних концепціях. На відміну від західної політичної науки, у якій уже відійшли від негативного розуміння утопії, українська політична наука майже не звертається до цієї проблематики.

Становлення політичної науки відбувається протягом довгих століть під впливом філософсько-політичних доктрин. Однією з них є утопія, що формується як різновид політичної теорії ідеального державного устрою. Утопія є не тільки описом ідеалу одного мислителя, але й викристалізованим уявленням про ідеал, що відповідає певній системі цінностей. На противагу їй антиутопія є своєрідним способом футурологічного прогнозу та перестереженням щодо можливої кінцевої точки прогресу, якщо суспільство відійде від споживацької культури та не повернеться до гуманістичних ідеалів. Комплексні дослідження утопії та антиутопії в українській політичній науці майже відсутні. Викладені аргументи переконують в актуальності дисертаційної роботи Г. В. Іленьків.

В своїй роботі дисертантка ґрунтовно та фахово підходить до вирішення проблеми раціональності утопії та антиутопії. Робота є політико-філософською, методологічною, в ній відчувається авторський стиль та справжнє наукове зацікавлення темою.

Детальний аналіз дисертації дає можливість стверджувати, що у автора сформувався власний підхід до утопії та антиутопії. На основі проаналізованих класичних та сучасних теоретико-методологічних підходів сформульовані авторські визначення, розкрито основні категорії. Предмет та об'єкт дослідження визначені точно, поставлена мета відповідає темі, а завдання вдало її розкривають та деталізують. Структура дисертації є стрункою та логічною, а висновки наприкінці кожного з розділів відповідають тексту.

Серед основних здобутків дослідження результати, що мають значну наукову новизну. Так, в дисертації визначаються та розкриваються принципи раціоналізму в утопічних та антиутопічних теоріях в політико-онтологічній та політико-гносеологічній площинах. Цьому присвячений цілий третій розділ дисертації. Цікавою є запропонована дисертанткою модель трансформації утопії та антиутопії в єдиний дискурс на зламі XX – XXI століть. В той же час чи не найбільшою заслугою автора є звернення до проблематики утопії та антиутопії в політико-гносеологічному контексті. Не зважаючи на те, що будь-яка утопічна концепція не є науковою, раціональними є не тільки основи організації політичного буття, але й основи пізнання політики. Автор звертає на це увагу та присвячує значну частину свого дослідження.

Основні результати та висновки дослідження є логічними, науково обґрунтованими та достовірними внаслідок оперування досконалим теоретико-методологічним інструментарієм. В методологічну основу дослідження лягли праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, класичні та сучасні. Поєднання цих різних напрацювань створює в певній мірі еkleктичну, але гармонійну та збалансовану методологію, що відповідає предмету та меті дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету та окреслено завдання, встановлено об'єкт та предмет, коротко охарактеризовано методологічні засади дослідження, розкрито наукову

новизну, теоретичне та практичне значення роботи, показано апробацію результатів дослідження та структуру роботи (с. 3 – 8).

В першому розділі роботи «Стан дослідження форм та змісту утопії та антиутопії в сучасних гуманітарних науках» проведено аналіз наукової літератури з теми дисертації. Дисертантка визначає основні проблеми та напрямки розвитку досліджень утопії та антиутопії в світовій та українській політичній науці.

Історіографічний розділ дає короткий огляд літератури, без детального заглиблення в питання, що підіймалися авторами, та демонструє недостатній рівень розробки проблематики раціоналізму утопії та антиутопії в сучасній політичній науці. Хоч в другій половині ХХ століття в західній політичній науці дослідники починають звертатися до утопії як специфічного герменевтичного методу аналізу політики (с. 13 – 15).

В другому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження раціоналізму утопічних та антиутопічних теорій» дисертантка детально аналізує методологічні підходи до вивчення утопії та антиутопії та формує методологію свого дослідження, яку сміливо можна назвати міждисциплінарною.

Методологія дослідження Г. В. Іленьків є цілісною та стрункою, її виклад – послідовним та логічним. Авторське бачення сутнісних характеристик утопії та антиутопії, бачення утопії як ностальгії за «втраченим раєм» та звернення до концепту «золотого віку», обґрунтування літературної форми антиутопії без сумніву заслуговують на увагу (с. 21 – 22, с. 24 – 26, с. 39 – 40).

Автор багато уваги приділяє історичному контексту виникнення утопії, вважаючи, що саме з епохою гуманізму пов'язані її форма та зміст. Так, на думку Г. В. Іленьків, цьому сприяє відходження від середньовічного погляду на державу як на інструмент спасіння людської душі та винесення на перший план ідеї людського щастя (с. 29 – 32).

Третій та четвертий розділи роботи зосереджені на визначенні принципів раціоналізму та специфіці їх реалізації, а також – особливостях реалізації утопічного імпульсу в політичній теорії та практиці. Розділення принципів раціоналізму та визначення їх у двох площинах є необхідним, оскільки природа та призначення цих принципів є різними. Одні відображають раціональні основи політичного буття, інші – раціональні основи пізнання політики (с. 82 – 94, с. 106 – 132).

Принципи раціональної організації політичного буття дисертантка визначає як утилітарні та тісно пов'язані з пануючою ціннісною системою. Раціоналізовану до абсурду утопію та побудовану відповідним чином антиутопію, котра насамперед викриває недоліки утопічно-ідеальної політичної системи, сформовано на засадах гуманізму. Водночас прагнення до ідеалу в роботі визначені як раціонально-ірраціональні, сформовані на основі корисності та страху (с. 79).

Окрім того уваги заслуговує означена в пунктах науково новизни авторська модель трансформації утопії та антиутопії на зламі XX – XXI століть. Дисертантка пояснює цей процес з позиції теорії інтерпретації, висловлюючи наступну тезу: в залежності від специфіки прочитання та сприйняття одна і та ж теорія може бути утопією та антиутопією. З цим важко не погодитися, адже фактично обидві вони побудовані за одними принципами (с. 135 – 140).

Остання частина роботи присвячена аналізу впливу утопії та антиутопії на політичну теорію та практику. Так, Г. В. Іленьків обстоює позицію значимості утопії для розвитку світової історії у вигляді імпульсу, своєрідного прагнення до ідеалу. Важко не погодитися з декларованою автором тезою про утопізм популізму та комунізму (с. 153 – 155, с. 159 – 161).

Дисертація закінчується розгорнутими висновками, що є логічними, науковими та цілком відображають результати дослідження. Відтак мета

дисертації, означена на початку дослідження є досягнутою, а сама дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею (с. 163 – 168).

Результати дисертаційного дослідження характеризуються науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю. Вони можуть бути використані для подальшого дослідження проблематики утопії та антиутопії, їх місця в політичній науці та специфіки впливу на політичну теорію та практику, у навчальному процесі під час викладання дисциплін із суспільно-політичної проблематики.

Основні результати дисертації викладені в належній кількості наукових публікацій: п'ятьох наукових статтях, дві з яких індексовані (Index Copernicus, Польща) та п'ятьох тезах наукових конференцій. Її результати апробовано на п'яти наукових конференціях та круглих столах.

На підставі ознайомлення з текстом автореферату можна стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам МОН України. В авторефераті відображені основні положення, зміст, результати та висновки дисертації Г. В. Іленьків. Зміст автореферату та основні положення дисертації – ідентичні.

Дискусійні положення та зауваження. Водночас, визнаючи вагомість та ґрунтовність дисертаційного дослідження Г. В. Іленьків, варто звернути увагу на деякі дискусійні положення та зауваження:

1. Текст дисертації створює враження, що автор в процесі аналізу при всіх намаганнях приділити однаково увагу утопії та антиутопії, все ж в більшій мірі зупиняється на першій. В той же час антиутопія залишається до певної міри недорозкритою.

2. З тексту дисертації все ж залишається не до кінця зрозуміло, як дисертантка розрізняє поняття «утопізм» та «утопічний імпульс». Хоча цілком очевидно, що вона не вважає їх одним і тим же, дані автором означення створюють враження, що мова йде про одне явище, назване двома різними термінами.

3. Автор, ставлячи питання про зародження утопії, вважає за доцільне визначати початком розвитку утопічного жанру вихід праці Томаса Мора «Утопія». При цьому виключення з поля дослідження низки робіт, наприклад «Держави» Платона чи «Про Град Божий» Августина Аврелія, є обґрунтованим в тексті дисертації, проте доволі дискусійним моментом.

4. Зважаючи на глибоко теоретичний характер роботи, Г. В. Іленьків не зупиняється на практичних сторонах, наприклад, спробах реалізації утопії в політиці. Втім, дослідження значно збагатила б практична частина, наприклад, аналіз виявів утопізму, зокрема і в українській історії та сучасності.

5. В підрозділі 4.2. автор піднімає проблему впливу утопії на творення політичної теорії та практики, однак робить це доволі побіжно та схематично. Цій доволі цікавій проблематиці варто було б присвятити більше уваги та детальніше проаналізувати вияви утопічного імпульсу в політичній теорії та практиці.

Загалом висловлені зауваження не ставлять під сумнів вагомості одержаних наукових результатів.

Аналіз дисертації та автореферату Г. В. Іленьків свідчить про те, що поставлена у дослідженні мета досягнута, основні завдання успішно вирішені. Дисертація є самостійною і завершеною роботою, що свідчить про наукову зрілість автора. Робота оформлена відповідно до чинних державних стандартів. Науковий доробок автора є вагомим внеском у дослідження утопії та антиутопії, їх форм, змісту, особливостей вияву раціональності та впливу на формування політичної теорії та практики як в історичному контексті, так в сьогодні в сучасній політичній науці. Отримані результати мають вагоме значення і можуть бути використані в науковій та педагогічній діяльності.

Дисертація та автореферат Іленьків Галини Василівни «Принципи раціоналізму в утопічних та антиутопічних теоріях: політологічний контекст» виконані на належному науковому рівні, відповідають вимогам

МОН України та пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), які висуваються до кандидатських дисертацій, відповідають паспорту обраної спеціальності, а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент,

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри політології

Державного вищого навчального закладу

«Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

В. Й. Климончук

ПІДПИС *Климончука В.Й.* ВІРГЛЮ
Розпочаток відділу
Державного вищого навчального закладу
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
код 02125266
20__ р.